

Дејан Корцеба

УНИЈА У БРЕСТУ 1595/1596

Лублинском унијом из 1569. године проглашено је уједињење Пољског краљевства и Великог кнежевства Литваније у једну федералну државу. При томе су се од Великог кнежевства одвојиле и у састав Пољске ушле Волинска, Кијевска и Подљашка. Тиме је скоро сва територија на којој је живео јужноруски народ (односно малоруски или русински, рутенски, односно украјински народ)¹ била обједињена под пољском влашћу.²

Склапањем ове уније православни јужноруски народ се сусрео са новим борцима за Римску Цркву насталим као одговор на реформацију, језуитима. Исте године кад је формирана Лублинска унија они се појављују у јужној Русији при панским дворовима као учени и интересантни саговорници и искусни васпитачи поколења које је стасало. Утврдивши се у Вилни 1569, Јарославу 1574, и постепено у Полоцку, Гродну, и другим градовима јужне Русије, водили су отворену и широко разгранату пропаганду и агитацију међу православним верницима за прикључење унији. Убрзо су почели издавати радове на тему религијске расправе, увеличавајући духовне, моралне и политичке предности које би се могле појавити у православној Цркви приликом уније са Римом. Нарочито истакнути у припремном раду за *повратак* у римокатоличку Цркву били су Петар Павенски Скарга (1536-1612), пољски црквено–политички радник, теолог, језуита, писац–полемичар, проповедник и идеолог контра–реформације у Пољској, а потом и први ректор језуитс-

¹ Назив Украјинци користи Александра Ј. Ефименко у својој *Историји украјинског народа* и будући да је то готово једина књига доступна на српском језику која детаљно говори о тој теми, а писана је објективно и од руског историчара (дакле не од католичких, западних историчара нити од украјинских који су још пристраснији и изразито националистички настројени), повиноваћемо се њеном ауторитету. Други разлог за коришћење тог назива јесте да су Украјинци данас најбројнији народ на који је утицала ова унија. Сам назив *Украјинци* у данашњем смислу, почиње се примењивати од половине XIX века, тако да се овде мисли на шири смисао те речи, дакле на сав јужноруски па и западноруски народ који је живео на (у)крајини, тј. у пограничним крајевима Русије. Руски и други православни извори за њих најчешће употребљавају назив *Малоруси*. Доста је чест и назив *Русини* (Rusyny), док западни извори и римокатоличка Црква користе назив *Рутени* (Ruthenian). Ова четири израза су синоними под којима се подразумева један народ, од којег су касније настала три данашња народа: Украјинци, Белоруси и Русини.

² Александра Ј. Ефименко, *Историја украјинског народа*, Београд, 1999, 142.

ког колегијума, касније универзитета у Вилни³; и Бенедикт Хербест (1531-1593), чији је чувени рад „Јединство Цркве Божије под једним пастиром“ на пољском језику, објављен прво у Вилни 1577, изазвао веома оштре протесте православних верника. Спаљене су бројне копије, тако да је ново издање штампано 1590. године, Бенедикт Хербест је затим објавио „Изложење вере католичке цркве и историја грчког богослужења“ (Краков, 1586), такође на пољском. Ова два рада су у многоме помогла да се пријатељи уније још више приближе Риму; а томе је још више допринело и писање и радови Антонија Посевина.⁴

Ови ловци на душе користили су сваку прилику да припреме терен за будуће католичке наступе у православном јужноруском друштву, а у прилог су им ишле две околности тог времена. Наиме, на престо Пољске ступа Сигисмунд III (1587-1632) који је још као дечак постао васпитаник језуита и самим тим њихов одани и ревносни служитељ. Са друге стране, у западном делу Руске Цркве, у Кијевској митрополији,⁵ долази до страховитог пада у образовању свештенства, пре свега оног који заузима високе положаје у Цркви.⁶ С обзиром на то, језуитска пропаганда почиње да даје резултате и можемо приметити јасну градацију у прихватању њиховог утицаја: сеоско становништво, затворено у изолованости својих насеља, потпуно је незаинтересовано за било шта изван православља; на градско становништво је остварен позитиван утицај, јер се узбуђење умова усмерило не на усвајање нечег новог, већ на проверу, критику и ново образложење старог; док је племство (панови) доста пријемчиво за новотарије и врло радо узима језуите за учитеље својој деци. Ипак, најтрагичније је да је највећи утицај католичка пропаганда остварила управо на православним архијерејима. Њима је, изгледа, била сувише тешка и увредљива зависност од световњака, имајући у виду, с друге стране, висок и потпуно независан положај католичког духовништва. Наиме, црквена братства, покретана порастом религиозног духа, све су више и више присвајала себи контролу не само над нижим, него и вишим духовнишвом.⁷ Знајући то, језуити су у име пољског краља обећавали високим свештеним лицима православне Цркве да ће бити изједначени у правима и привилегијама са католичким високим свештенством у Пољској, па чак да ће им бити омогућено учешће у сенату.⁸

³ Исто, 166.

⁴ *The Catholic Encyclopedia*, Vol. XV, (<http://www.newadvent.org/cathen/15130a.htm>).

⁵ Руска православна Црква се 1461. године, после смрти митрополита Јоне, поделила на два дела: на великоруску и на малоруску (украјинску) Цркву, односно на Московску митрополију и Кијевску митрополију. Кијевска митрополија се од 1461. године састојала из седам подчињених јој епископија: Лвов (или Ламберг), Пшемисл, Владимир, Луцк, Хелм, Пинск и Полоцк.

⁶ Михаил В. Толстој, *Историја Руске православне Цркве*, Шибеник 2005, 290.

⁷ А. Ј. Ефименко, *Историја украјинског народа, 161-163*.

⁸ Владимир Биљња, *Русини у Војводини, Религија Русина и утицај Ватикана*, 1987, (<http://rusnak.freepage.ru/religija.htm>).

Цариградски патријарх Јеремија II (1572-1579, 1580-1584, 1586-1595)⁹ посетио је Москву 1588. где је митрополита Јова поставио за првог руског патријарха, а 1589. стигао је у Вилну. Примљен је код краља Сигисмунда III, уз почаст и скупочене поклоне. Патријарх Јеремија II је сазвао синод због решавања бројних проблема Кијевске митрополије, будући да је у њој у то време било доста неуређено стање и патријарх је поступио доста строго са епископима на које су многи подигли тужбе. Чак се и Анисифор (Онисифор) Петровић, строго православно митрополит Кијевски и стуб православља, који је у знатној мери отежавао рад језуита, морао захвалити на свом достојанству, јер се испоставило да је пре свог посвећења био два пута жењен¹⁰, односно да је као епископ живео у браку¹¹. Латински и унијатски писци тврде да епископи нису дали Јеремији II довољно милостије, те су тиме навукли на себе његову немилост, но овај је прекор неоснован, према строгошћу коју је он тада показао, можда није била нужна у датом тренутку¹². На место Петровића, поставио је Михајла Рагозу за митрополита Кијева и Галиције (1588-1599)¹³. Увидевши да неки од православних Украјинаца нису прикривали своју жељу за уједињењем са Римом, патријарх Јеремија II, да би их везао ближе свом сопственом ауторитету и православној Цркви, декретом од 6. августа 1589. поставио је Кирила Терлецког, епископа Луцка, за свог егзарха над јурисдикцијом митрополије Кијевске. Ово је била велика грешка, јер не само да је његово име красило многе странице тадашњих судских хроника, понекад врло скандалозних, и да се прославио својим неморалним животом¹⁴, него је постао и главни иницијатор склапања уније са римокатоличком Црквом. Патријарх Јеремија II, такође је поставио правило да синод епископа мора бити сазиван сваке године да решава проблеме ове митрополије.

РАД НА ОСТВАРИВАЊУ УНИЈЕ

Митрополит Михајло Рагоза је 1590. године сазвао синод у Бресту за 24. јун, али неколико дана пре него што су се украјински епископи окупили, Кирил Терлецки је водио тајне разговоре у Белсу са епископом Лвова Гедеоном Балабаном, Пинска Леонтијем Пелцицким и Хелма Дионисијем Збирујским, заједнички саставивши документ којим се обавезују да ће „подредити своју вољу и разум Римском Папи“, молећи да њихова права и црквене привилегије остану сачуване. Католички извори тврде да је овај документ

9 Радомир В. Поповић, *Православље на раскрићу векова*, Београд 1999, 27.

10 Левсевије Поповић, *Опћа црквена историја*, Ср. Карловци, 1912, 524.

11 М. В. Толстој, *Историја Руске православне Цркве*, 291.

12 Ј. Поповић, *Опћа црквена историја*, 524-525.

13 Код нас је уобичајен назив *Галиција* за ову историјски значајну област, док се у страним изворима срећу различити називи: украјински *Halych*, пољски *Halicz*, руски *Galich*, а латински *Galic*.

14 А. Ј. Ефименко, *Историја украјинског народа*, 163.

представљен на сабору у Бресту где је наводно био прихваћен и побољшан, али ово је мало вероватно с обзиром на изузетно мали број епископа који је у то време био привржен унији. Међутим, имајући на уму да кад је митрополит Михајло први пут покушао да сазове синод, да се готово нико од епископа није хтео одазвати и да се исто догодило и кад их је позвао сам патријарх Јеремија II,¹⁵ можемо сматрати да су у Бресту 1590. год. само неколицина епископа присуствовала том сабору. Према томе, могуће је да је тај документ заиста и био представљен и прихваћен на сабору у Бресту, али свакако од једне мањине. Документ је, било како било, чуван у тајности. Кирил Терлецки је добио задужење да га представи краљу Сигисмунду III и да придобије краљевску дозволу за њега, али је прошло више од годину дана пре него што је испунио своју обавезу. Кад је коначно примио документ, краљ Сигисмунд III је одговорио на њега поверљивим писмом 18. марта 1592. изражавајући своју радост због одлуке украјинских епископа, обећавајући им своју помоћ у случају гоњења од стране православне Цркве, и уверавајући их да национално право треба бити поштовано и штићено. Па ипак, предлог уније иако толико наметан од стране Кирила Терлецког није успео да се реализује.

Терлецки је убрзо био подржан од Ипатија Љвовича Потија (1541-1613), ученика калвиниста, затим час католика, час православца, украјинског и белоруског црквеног радника, писца, проповедника, а од 1599. кијевског унијатског митрополита,¹⁶ који је рукоположен за епископа Владимира 1593. непосредно након преминулог Мелетија Кребтовича. Ипатије Потиј је био убеђени бранилац уније, иако је врло добро разумео потешкоће које су га делиле од успеха. Следећи сабор украјинских епископа сазван је у Бресту 24. јуна 1593. године, али је избегао питање уније, и бавио се само питањем смењивања Гедеона Балабана са управе његовом епархијом, јер је Балабан одбио да призна привилегије додељене од стране патријарха Јеремије II православној патријаршијској заједници Лвова.¹⁷

Треба истаћи да идеја уније у овом тренутку није била толико распрострањена ни међу верницима а ни међу епископима, већ су Ипатије Потиј и Кирил Терлецки врло ревносно радили на њеном ширењу. Тако успевају да на кратко придобију Михајла Копистенског, епископа Пшемисла, као и Гедеона Балабана, епископа Лвова, који је био незадовољан патријархом те је због тога прихватио понуду Кирила. У току 1593. године расте број православних архијереја који прихвата идеју уније. Језуити су, уз помоћ пољског краља, након ових почетних успеха покренули лавину завада и терора над православним верницима и свештеним лицима. Кнез Константин Острошки као одговор на писмо Потија од 21. јуна 1593. године, пише да жели мир са Римом али такав мир са којим би се сагласили сви источни патријарси као и патријарх Москве. Као одговор на тако чврст став у одбрани православља,

¹⁵ М.В. Толстој, *Историја РПЦ*, 291.

¹⁶ А. Ј. Ефименко, *Историја украјинског народа*, 162.

¹⁷ *The Catholic Encyclopedia*.

краљевска војска је напала посед кнеза Острошког у селу Крупноје, опљачкала православну цркву и гажењем икона оскрнавила храм. Александријски и цариградски патријарх послали су писма у којима апелују на људе да не прихватају унију. Њихов глас оставио је снажан утисак на све хришћане у тим областима. То беше знак Ипатију и Кирилу да још више појачају своју пропаганду.¹⁸

Украјински епископи су се поново окупили у Бресту 24. јуна 1594. године, али њихов сусрет није имао синодални карактер, јер је Сигисмунд III био у Шведској, а ниједан сабор се није могао одржати у одсуству краља. Неколико дана касније, епископи Кирил Терлецки, Гедеон Балабан, Дионисије Збирујски и Михајло Копистенски су се састали у Сокалу¹⁹ и разговарали о томе не би ли се унијом са Римом, уз пристанак осталих православних цркава донекле могао поправити положај православне украјинске Цркве. Решено је да се ступи у преговоре са другим православним Црквама, нарочито са Московском Патријаршијом, па да се онда поради на сједињењу Истока и Запада. Кирил Терлецки тада добија пуномоћ да преговара о том питању.²⁰ Овај документ, који је био датиран 2. децембра 1594. године, потписују митрополит Михајло Рагоза и епископи Ипатије Потиј, Кирил Терлецки, Дионисије Збирујски, Леонтије Пелцицки, Григорије Полоцки и Јонас Хохол Пински.²¹

Међутим, митрополит Михајло Рагоза и епископи Ипатије Потиј и Кирил Терлецки се састају у Бресту 12. јуна 1595. године и злоупотребљавајући оно пуномоћје, самостално започињу преговоре о унији у име целог епископата Кијевске митрополије,²² састављајући два писма: једно папи Клименту VIII а друго пољском краљу Сигисмунду III, као и документ о условима уније. У писмима изражавају жеље за обновом Флорентинске уније, уз чување православних обичаја и обреда, а додато је да украјинска Црква прихвата грегоријански календар. Ипатије Потиј и Кирил Терлецки су се упутили у Краков да се посаветују са краљевим делегатима и са Апостолским нунцијем око основа и услова уније. Сви услови су прихваћени, па је краљ Сигисмунд III 2. августа 1595. године објавио акт на украјинском, пољском и латинском језику под називом: „33 члана која се тичу уније са Католичком Црквом“.²³

18 В. Биљња, *Русини у Војводини*.

19 *The Catholic Encyclopedia*.

20 Ј. Поповић, *Опћа црквена историја*, 525.

21 *The Catholic Encyclopedia*.

22 Ј. Поповић, *Опћа црквена историја*, 525. као и М. В. Толстој, *Историја РПЦ*, 292.

23 *The Catholic Encyclopedia*.

33 ЧЛАНА КОЈА СЕ ТИЧУ УНИЈЕ СА КАТОЛИЧКОМ ЦРКВОМ

„Захтевамо гаранције у вези са овим члановима пре склапања уније са католичком Црквом:

1. Пошто постоји спор између католика и Грка у вези са исхођењем Светог Духа, који значајно омета јединство доиста ни из једног другог разлога до оног што не желимо да разумемо једни друге—тражимо да не будемо приморани на било коју другу веру већ да останемо на оном што нам је предато у Светим списима, у Јеванђељу, и у списима светих грчких отаца, а то је да Дух Свети исходи не из два извора и не дуплим исхођењем, већ из једног начела, из Оца кроз Сина.

2. Да божанствена богослужења и све молитве и службе јутрења, вечерња, и ноћне службе остану нетакнуте (без икакве промене) за нас према старом обичају Источне Цркве, наиме: Свете литургије којих има три, од Светог Василија, од Светог Златоустог, и од Светог Григорија која се служи за време Великог поста са пређеосвећеним даровима, и сви остали обреди и службе наше Цркве, као што смо их имали до сада, јер су у Риму ове исте службе чуване кроз покорност Врховном Поглавару (Supreme Pontiff), те да ове службе буду на нашем сопственом језику.

3. Да се Тајне најсветијег Тела и Крви Господа нашег Исуса Христа задрже у потпуности као што смо навикли до сада, у виду хлеба и вина; да ово остане међу нама вечито исто и непроменљиво.

4. Да тајна Светог крштења и њена форма остане међу нама непромењена као што смо је служили до сада, без икаквих додатака.

5. Нећемо расправљати о чистилишту, али ћемо се поверити учењу Свете Цркве.

6. Прихватићемо нови календар, уколико не можемо задржати стари, али без икаквог кршења Пасхалије (Васкршњи круг) и осталих наших празника уколико су постојали у време јединства, јер имамо неке посебне празнике које католици немају; шестог јануара прослављамо успомену на крштење Господа Исуса Христа и прво откривање Једног Бога као Тројичног. Ми називамо овај празник Богојављење, и на овај дан имамо посебну службу освећења воде.

7. Да не будемо приморани да учествујемо у процесии на дан *Corpus Christi* (Тјелово), да не морамо да чинимо такве процесии са нашим Тајнама пошто је наша употреба Тајни другачија.

8. Исто тако да не будемо приморани на прихватање благосиљања свећа, на употребу дрвених клепала, и сличних обреда пре Васкрса, јер ми до сада нисмо имали такве обреде у нашој Цркви, и да очувамо наше обреде у свим појединостима по Типику наше Цркве.

9. Да бракови свештеника остану нетакнути, осим двоженаца.

10. Да митрополитство, епископство, и друга свештеничка достојанства буду даривана ни од кога другог осим од руског народа или Грка, који морају бити наше вере. А пошто наши канони налажу да митрополит, епископи, и тако даље, претходно изабрани од клира, морају бити достојни људи, ми молимо Краљевску Милост, да избор буде слободан, остављајући недирнут ауторитет Краљевске Милости да одреди ко му је угодан. То значи да чим неко умре, ми ћемо изабрати четири кандидата, а Краљевска Милост ће слободно изабрати кога жели од те четворице. Ово је неопходно, нарочито зато да би особе именоване за такве положаје биле достојне и образоване, јер Краљевска Милост, која није исте вере, не може знати ко је достојан овога, и зато се догађало да буду постављани тако неупућени људи који су били једва писмени. Уколико Краљевска Милост жели да постави лаика на ове духовне положаје, постављени мора бити рукоположен за не више од три месеца под претњом свргнућа, на основу Устава Парламента Грондоа и Чланова краља Сигмунда Августа блажене успомене, потврђене садашњом Краљевском Милошћу, јер тренутно постоје неки који држе извесне духовне положаје у својим рукама али не бивају рукополагани већ годинама, оправдавајући себе неком врстом краљевског „изузетка“. Ми молимо да у будуће овога не буде.

11. Да наши епископи не шаљу у Рим за *sacrae* (дозволу за посвећење), већ, уколико Краљевска Милост именује неког за епископски чин, према старом обичају архиепископ–митрополит има дужност и право да га произведе у чин. Сам митрополит, пре устоличења за митрополита, треба да пошаље *sacrae* Папи. Затим, пошто је примио *sacrae* из Рима, нека га епископи произведу, најмање двојица њих, према њиховом обичају. Уколико је епископ изабран за митрополита, нека не шаље за *sacrae*, јер он већ има епископску хиротонију; он може положити завет покорности Врховном Поглавару у присуству архиепископа Гниезна (који у овој прилици неће бити у служби Архиепископа, већ Примата Пољске).

12. Да би наш ауторитет био већи и да би управљали нашом паством са већим поштовањем, тражимо места у Сенату Краљевске Милости за митрополита и епископе. Ово тражимо из више разлога јер имамо исти положај и хијерархијско достојанство као и католички епископи.

13. А ако временом Господ дозволи да и остатак браће нашег народа и грчке вере приђе овој истој светој унији, неће нам бити брањено или ометано да их приведемо овој унији, јер ми ово морамо учинити из недвосмислених, важних разлога зарад хармоније у хришћанској републици (Пољској) да би избегли даљу конфузију и неслогу.

14. Најважније од свега, неопходно је да ако у нашим епархијама свештенослужитељи–архимандрити, игумани, презвитери, и остали клир, а нарочито странци, чак и епископи и монаси који би могли доћи из Грчке а наше су вере, не желе да буду нама послушни, они да се никад не усуде да служе

било какву божанствену службу. Јер ако се ово дозволи онда никад неће бити неког реда.

15. Уколико у будуће неко наше вере пожели да приступи католичкој Цркви, негирајући своју сопствену веру и обреде, нека не буде прихваћен, пошто понижава обреде једне Божије Цркве, јер, пошто смо већ у једној Цркви, ми треба да имамо једног Папу.

16. Да се бракови могу слободно склапати између католичких верника и руских верника, без икаквих присила на веру, јер и једни и други смо сада једна Црква.

17. Пошто смо изгубили поседовање многе црквене имовине, неке од које су се наши преци добровољно одрекли радије него да слободно управљају овим имањима за време својих живота, тако да се ми налазимо у таквом недостатку и сиромаштву да не можемо задовољити потребе црква, и заиста једва имамо средства за сопствено издржавање, ми захтевамо враћање те имовине нашим црквама. Ако неко има законски задобијено доживотно уживање било којег црквеног добра, нека буде обавезан да плаћа годишњу најамнину, а после његове смрти да се добро врати Цркви. Такво добро на треба поверити никоме без сагласности епископа и његових прислужитеља. Свако добро на које Црква тренутно полаже право нека се заведе у Свете књиге, чак и ако Црква не спроводи никакву контролу над неким добрима. На тај начин она ће бар неоспорно припасти Цркви. Када се ово изврши, Црква тада може предузети враћање оних добра која су била раније отуђена.

18. Након смрти митрополита или епископа, надзорник и државни благајник да се не меша у црквена питања. Као што је обичај и традиција католичке Цркве, ове ствари ће обављати прислужитељи митрополитови док се нови митрополит или епископ не изабере. Како нам је ово већ гарантовано нашим привилегијама, ми тражимо да се то унесе у Устав Краљевине.

19. Да архимандрити, игумани, монаси и њихови манастири, на основу старог обичаја буду подчињени епископима својих епархија, јер међу нама постоји само један манастирски Устав, који чак и епископи користе, и ми немамо „Обласна правила“.

20. Да у суду међу римокатоличким клиром, ми такође имамо два припадника нашег клира који би се старали о интересима наше Цркве.

21. Да архимандрити, игумани, свештеници, архиђакони, и наш остали клир имају исту част као и римокатолички клир, и да уживају и користе исте слободе и привилегије које су гарантоване од стране краља Ладислава; треба да буду ослобођени свих опорезивања, и личних и оних који се тичу црквене имовине, насупрот неоправдане праксе која је досад била у употреби, уколико поседују неку приватну својину онда плаћају порез на њу, ма колико да је праведан, као и остали поседници. Било који свештеник и други клирик

који поседује црквену имовину у оквиру територије сенатора и племства у зависности је од њих и мора им се покоравати: не смеју да се жале судовима или да ступају у препирке са земљопоседницима, већ морају признати право покровитељства. Али оптужбе које се тичу особе из клира и њене духовне функције, подлежу једино епископу, и прекршаји клирика ће бити кажњавани искључиво од стране епископа, на жалбе земљопоседника. На тај начин сви, и клирици и лаици, имаће сачувана своја права у целини и неповређена.

22. Да нам римокатолици не бране да звонимо звонима у нашим црквама на Велики Петак, и у градовима и свуда другде.

23. Да нам не буде брањено да обилазимо болесне са Пресветим Тајнама, јавно, са свећама и у одежама, према нашим обичајима.

24. Да нам без икаквих сметњи буде омогућено одржавање литија, колико год их је потребно, на празнике, према нашем обичају.

25. Да наши руски манастири и цркве не буду претворени у римокатоличке цркве. И уколико неки римокатолик оштети или уништи неку од наших цркава или манастира, на својој територији, да буде обавезан да је поправи или да изгради нову за потребе искључиво руског народа.

26. Духовна црквена братства која су недавно формирана од стране патријарха и потврђена од стране Краљевске Милости, на пример, она у Лвову, у Бресту, у Вилни, и другде, у којима видимо велику корист за Цркву Божију и уздизање богопоштовања, уколико желе да буду при овој унији, треба да су у потпуности послушни свом митрополиту и епископима у чијим епархијама делају и којима је свако од тих братстава правилно приписано.

27. Да нам буде дозвољено да имамо школе и семинарије на грчком и црквенословенском језику на местима где је то најпогодније, и да наша штампа буде слободна (наравно, под надзором митрополита и епископа, тако да се јереси не пропагирају и да ништа не буде штампано без знања и пристанка митрополита и епископа).

28. Пошто постоје велике злоупотребе и непослушност међу једним делом свештенства који су у власти Краљевске Милости као и у земљама господара и магната, па су ти свештеници добили заштиту земљопоседника и магната за своје злоупотребе, разводећи бракове, тако да надзорници и други чиновници зарађују од наплате тих развода и стога штите те свештенике, не дозвољавајући епископима и синоду да позову на суд такве својевољне клирике, вређајући и чак пребијајући наше надзорнике, ми тражимо да такве злоупотребе престану, и да будемо слободни да исправимо својевољност и да очувамо ред, и ако неко буде екскомунициран због свог непослушања или злоупотребе, нека Сенат и господари, кад буду обавештени од епископа или надзорника, не дозволе тако екскомуницираним клирицима да обављају свештеничку службу или да служе у црквама док не добију разрешење за

своје грешке од својих пастира. Ово се такође односи и на архимандрите и игумане и друге црквене достојнике који подлежу епископима и њиховом ауторитету.

29. Да катедрале у већим градовима и све парохијске цркве свуда под влашћу Краљевске Милости, сваког места и јурисдикције, основане било од Краља, или од града, или обласног господара, буду подложне епископу и под његовим ауторитетом, и да лаици не управљају њима под било каквим изговором, јер постоје они који заговарају непослушност епископу, уређујући послове како хоће и који не желе да се повинују својим епископима. Нека се ово не догађа у будуће.

30. А уколико је неко екскомунициран од свог епископа због било ког прекршаја, нека не буде примљен у римокатоличку Цркву већ, напротив, нека његова екскомуникација буде проглашена и тамо. А ми ћемо без оклевања учинити исто према онима који су екскомуницирани из римокатоличке Цркве, јер ово је заједнички интерес.

31. А кад Господ Бог својом вољом и светом милошћу допусти да остатак наше браће источне Цркве грчког обреда приђе светој унији са западним Црквом, и касније у оваквој заједничкој унији а по дозволи васељенске Цркве буде било какве промене у обредима и Типику грчке Цркве, ми ћемо суделовати у томе као људи исте вере.

32. Чули смо да су неки отишли за Грчку да придобију црквене власти и врате се овде да саветују и утичу на клир и да прошире своју јурисдикцију над нама. Стога, тражимо од Краљевске Милости да нареди предострожност на државним границама тако да свакоме ко носи такве јурисдикције и екскомуникације буде забрањен улазак у краљевство. У супротном, озбиљне несугласице могу настати између пастира и стада Цркве.

33. За све ове ствари, ми, доле потписани, молећи свету сагласност у славу имена Божијег и зарад мира Свете Цркве Христове, написали смо ове чланове које сматрамо неопходним за нашу Цркву и за које тражимо претходни пристанак и гаранције од Светог Оца Папе и од Краљевске Милости, нашег милосрдног господара. Зарад веће сигурности, сачинили смо Инструкције нашој пречасној браћи у Господу, оцу Ипатију Поттију, предстојатељу, епископу Владимира и Бреста, и оцу Кирилу Терлецком, егзарху и епископу Луцка и Острога, да у наше и у сопствено име затраже од Најсветијег Оца Папе, а и од Краљевске Милости, нашег милосрдног господара, да потврде и гарантују све претходне чланове које смо овде дали написмено, да осигурамо веру, свете тајне, и наше обреде, да можемо постићи овај свети споразум са католичком Црквом без икаквог кршења наше савести и да паства Христова која нам је пришла, а исто тако и остали који још оклевају, видевши да смо сачували све недирнуто, могу брже поћи за нама у ову свету унију.

Дато године Господње 1595, месеца јуна, првог дана према старом календару.

Михаил, митрополит Кијева и Галиције и целе Русије
 Ипатије, епископ Владимира и Бреста
 Кирил Терлецки, милошћу Божијом егзарх и епископ Луцка и Острога
 Леонтије Пелцицки, милошћу Божијом епископ Пинска и Турова

[Додати су печати осам епископа, укључујући Гедеона Балабана Лвовског и Дионисија Збирујског Хелмског.]

ПРОГЛАШАВАЊЕ УНИЈЕ У ВАТИКАНУ

Апостолски нунције је прихватио одобравање ових привилегија и краљ Сигисмунд III је затражио да представници украјинског епископата оду у Рим за коначну потврду акта уније. А одговор је већ био познат и епископи Луцка, Хелма, Пшемисла и Лвова објавили су га својој пастви у пастирским посланицама датираним на 27. август. Ипатије Потиј и Кирил Терлецки стижу у Рим 25. новембра 1595. године са документом од 2. децембра 1594. којим Кирил Терлецки, преговарајући о унији, наводно заступа цео епископат Кијевске митрополије. Три дана након њиховог доласка, примио их је папа Климент VIII. Након разговора са папом и кардиналима о условима уније који су предложени у документу од 12. јуна 1595. године, прихваћено је да сви украјински обреди остану очувани. Такође је договорено да „Filioque“ не буде додато Никејском исповедању вере. Епископи су затражили да буду ослобођени обавезе увођења грегоријанског календара да би избегли јавно незадовољство и раздор, и инсистирали су да од краља добију, као једно од права, и достојанство сенатора. Папа Климент VIII је прихватио све ове захтеве.²⁴

Када су све препреке отклоњене, унија Украјинаца са Римском Црквом је свечано и јавно проглашена у Константиновом холу у Ватикану 25. децембра 1595. године. Каноник Волович Вилнски прочитао је на украјинском и латинском језику писмо украјинског епископата папи од 12. јуна 1595. године. Кардинал Силвио Антониани се у папино име захвалио украјинском епископату изразивши „папину радост поводом овог срећног догађаја“. Затим је Ипатије Потиј, у своје сопствено име и у име украјинског епископата, прочитао на латинском формулу одрицања од православља, Кирил Терлецки ју је поновио на украјинском, а потом су се потписали. Папа Климент VIII им је затим упутио свечани говор изражавајући своју радост и обећавајући Украјинцима своју подршку. Чак је и медаља сачињена да обележи овај догађај, са натписом: *Ruthenis receptis*. Истог дана је издата була *Magnus Dominus et laudabilis* објављујући католичком свету *повратак* Украјинаца у крило Римске Цркве. Була набраја догађаје који су претходили унији, долазак Ипатија Потија и Кирила Терлецког у Рим, њихово одрицање од православне вере, као и *уступак* Украјинцима

²⁴ *The Catholic Encyclopedia*.

да могу задржати своје сопствене обреде. Папа Климент VIII се 7. фебруара 1596. обратио украјинском епископату кратким *Benedictus sit Pastor ille bonus*, наређујући сазивање сабора на којем украјински епископи треба да изјаве прихватање католичке вере и да се зајакну на верност папском престолу. Бројна писма су такође послата пољском краљу, принчевима и магнатима убеђујући их да приме Украјинце под своју заштиту. Друга була, *Decet romanum pontificem*, од 23. фебруара 1596. одређује права украјинског епископата и његове односе према Светој столици. Негде почетком фебруара 1596. године, Кирил Терлецки и Ипатије Потиј су се вратили у своју земљу. Дошавши у Луцк у марту, одслужили су свечано *Te Deum* због успеха њихове мисије.²⁵

САБОР У БРЕСТУ И СПРОВОЂЕЊЕ УНИЈЕ

Сви ови догађаји изазвали су велико огорчење у народу. Изасланици нису још ни стигли из Рима, а народ је већ устао против њих. Епископ Геддеон је покушавао да смири ситуацију, али народ је непрекидно проклињао одступнике. Православна братства Вилне и Лвова побунили су људе против унијатских епископа. У таквим условима букнуо је и први већи устанак народа деснообалне Украјине под руководством Лободе и Наљивајка. Устанак је био усмерен против пољских богаташа, велможа и ратоборног римокатолицизма. Имао је карактер националноослободилачког рата украјинског народа, али су и припрема уније и пратећи притисци, преваре и злочинства према православним свештеницима и верницима, били узрок подизања устанка.²⁶

Овај козачко–сељачки устанак и протести против уније уплашили су митрополита Михајла Рагозу и његове унијатске епископе. Рагоза је био принуђен да у више наврата јавно изјави да не признаје унију. Епископ Геддеон Балабан најоштрије је порицао своје учешће у преговорима о оснивању уније. Њему се прикључио, јавно се одричући уније, епископ Михајло Копистенски.²⁷ Кнез Острошки објави да не жели да има никакве везе са унијом,²⁸ а митрополит Михајло подстиче га да окупи украјинске епископе и одврати их од потчињавања Светој столици.²⁹ Шаље и грамату у Цариград у којој је патријарху написао о свему што се дешавало.³⁰ На Диети у Варшави, која се отворила у мају 1596.³¹ украјински представници, предвођени кнезом

²⁵ Исто.

²⁶ В. Билња, *Русини у Војводини*.

²⁷ Исто.

²⁸ М. В. Толстој, *Историја РПЦ*, 293.

²⁹ *The Catholic Encyclopedia*.

³⁰ М. В. Толстој, *Историја РПЦ*, 293.

³¹ Краљ Сигисмунд III у пролеће 1596. године премешта престоницу из Кракова у Варшаву.

Острошким, протествовали су против епископа који су потписали декрет о унији и изјавили су да га неће прихватити. Захтевали су да краљ смени са дужности унијатског митрополита и епископе и да на њихова места постави православне великодостојнике. Пољски краљ није уважио протест заштитника православља. Напротив, одлучио је да унијаћење до краја спроведе по сваку цену. Са тим циљем је подмитио епископе подаривши им нове манастире са великим земљишним поседима „на вечно коришћење“.

Да би прекинуо ову верску пометњу, краљ Сигисмунд III наређује украјинском епископату да сазове сабор у Бресту 8. октобра 1596. и да унију свечано прогласе. Али уопште није ни било никаквог јединственог сабора. Присталице и противници уније састају се одвојено. Наиме, присталице уније, митрополит Михајло Рагоза, украјински епископи Владимира, Луцка, Полоцка, Пинска, Хелма, латински бискупи Лвова, Луцка, Хелма, затим Петар Скарга са тројицом језуита као и други црквени достојници и представници краља³² се састају већ 6. октобра како би без присуства православних епископа изгласали присаједињење са Римом. Док су се окупили представници православне Цркве, Никифор, представник цариградског патријарха, Кирило Лукарис, представник александријског патријарха, епископ Лвова Геден Балабан, и епископ Пшемисла Михајло Копистенски, који су раније били на страни уније,³³ бројни архимандрити, свештеници и калуђери, затим представници црквених братстава, делегати и посланици појединих војводства и градова, бројни дворјани, као и многи лаици,³⁴–присталице уније су имали довољно времена да иза затворених врата одрже саветовање о свом ставу према изасланицима православне Цркве. Коначан став је био: допустити им да присуствују сабору само ако се обавежу да неће иступати против уније. У првом реду било је неопходно на то приволети кнеза Острошког. Такав задатак преузео је на себе Петар Скарга. Кнез Острошки одбија сагласност са унијом, а унијати су на такав став представника православне Цркве одговорили репресалијама. Митрополит Михајло посланицом проклиње противнике уније и екскомуницира православно свештенство. Наговештава да ће вратити на свештеничку дужност само она свештена лица која јавно признају присаједињење православне Цркве римокатоличкој, односно оне који признају унију. Наредбом представника пољског краља, сабор је брзо завршен одлуком да се призна унија.³⁵ Све се завршило тиме да су скупови један на другом бацили анатему и сваки је противну страну искључио из Цркве, те су се тако и разишли. Узалуд су се представници краља трудили да ублаже њихово непријатељство и наведу православне да прихвате унију, они нису хтели попустити и одбили су да признају Михајла Рагозу за свог митрополита.

³² *The Catholic Encyclopedia*.

³³ В. Биљња, *Русини у Војводини* и М. В. Толстој, *Историја РПЦ*, 293.

³⁴ А. Ј. Ефименко, *Историја украјинског народа*, 163.

³⁵ В. Биљња, *Русини у Војводини*.

По окончању сабора одржано је заједничко богослужење унијата и римокатолика када су 9. октобра, обучени у своје западне одежде, спровели литију до цркве св. Николаја и одслужили литургију, по чијем завршетку је Хермоген, архиепископ Полоцка, са амвона прочитао акт о сједињењу са Римом који су претходног дана потписали митрополит и пет епископа. Када је ово прочитано, латински и унијатски епископи загрлили су једни друге а затим се упутили у католичку цркву Преблагословене Дјеве да још једном отпевају *Te Deum*. Следећег дана друга свечана церемонија је прослављана у цркви св. Николаја, а Петар Скарга је проповедао о унији са Божијом Црквом. Епископи Лвова Гедеон Балабан и Пшемисла Михајло Копистенски, изјаснивши се као противници уније, свргнути су и екскомуницирани. Њихове епархије су остале православне све до 1720. године.³⁶ Али број присталица уније ипак је био ништаван. Православна Црква, неупоредива већ и по броју присталица и по структури заступљених, а под заштитом кнеза Константина Острошког, поднела је молбу 9. октобра тражећи свргнуће епископа који су се одрекли послушности цариградском патријарху, очување старог календара, као и укидање акта уније. Поврх тога склопили су споразум о узајамном деловању против присталица уније.

У украјинској Цркви дошло је до раскола. Пољска државна управа, наравно, признала је унијатску партију као легалног представника званичне Цркве и предала тој партији сву имовину православне Цркве, која јој је била на дохвату руке. Али, унијатски пастири нису имали пастве. Богати манастири стајали су закључани. У њима није било калуђера, а православци су остали без више црквене јерархије. Црква је била дезорганизована, неспособна да задовољава духовне потребе своје пастве, али ипак сва народна маса и православно дворјанство остали су верни својој Цркви. У једном Кијевско–Печерском манастиру који су православци успели да одбране од власти и унијата било је око 800 калуђера, а богослужења су се одржавала у више смена. Очигледно да је од стране власти прихваћена мањинска одлука у Бресту о унији била више него неуспела и непопуларна код јужноруског народа. Проницљиви људи, чак и припадници католичке Цркве, то су схватили. Чак су и папски нунцији у својим извештајима Римској курији представљали положај тог подухвата у врло мрачним бојама, те нису полагали наду у успешно деловање такве уније.³⁷ Али да би одбранио унију, краљ Сигисмунд III едиктом од 5. децембра 1596. године наредио је Украјинцима да признају за епископе само оне који су прихватили акт уније.³⁸

Православна Црква лишена свог митрополита и својих епископа, као и покровитељства државе, а и свих имовинских добара развија посебну снагу за борбу. Сви православци су се одазивали протестима против власти, који су наравно били у границама коју је власт дозвољавала. Мештани и

³⁶ *The Catholic Encyclopedia*.

³⁷ А. Ј. Ефименко, *Историја украјинског народа*, 164-167.

³⁸ *The Catholic Encyclopedia*.

црквена братства уносе своје *протестације* у судске књиге, као тужбе на незаконите поступке присталица уније, а дворјани, као представници ста- лежа, користили су своја политичка права подносећи на сејмовима захтеве за поништавање уније. Црквена братства су се повећавала и ширила своје активности уједињујући људе. Чак и највећи православни магнати нису се устручавали братски општити са обичним радницима. Братства се почињу окупљати око штампарија, јер је велика потражња за православним књига- ма, људи желе да изуче своју веру како би је могли бранити. Занимљиво је да су на потцењивање украјинског језика од стране Петра Скарге како нема ни граматику, као одговор настале прве граматике тог језика. Највећи преокрет у корист православља учинио је митрополит Петар Могила (1596-1647) ос- нивањем Кијевског колегијума где су православни ученици школовани пре- ма западним методама, те су тиме постали равноправни са њима по питању образованости.³⁹

Наравно, унијати ово нису немо посматрали већ су насилно спро- водили унију, нарочито после смрти кнеза Константина Константино- вића Острошког (+1608.), највећег заштитника православља. У неким црквама пољски војници су приморавали народ да Симбол вере изго- вара са „Filioque“, а у друге су упадали пољски ђаци са оружјем зло- стављајући свештенике и вернике. Тамо где се само један део општине изјаснио за унију, ту је предата цела црква том делу. Где се унија није могла никако спровести, ту су пољске спахије цркву са спахилуком да- вале под закуп Јеврејима, па су православни морали Јеврејима плаћати извесну таксу, кад год су хтели да им се црквена врата отворе. Еписко- пи који су прихватили унију, беху веома ревносни у спровођењу уније, као што је то код прозелита сасвим природно. Веома су се ревносни показали и монаси, који су овде називани василијанцима, и којима је римска столица указала сваку милост и дала им генерала реда прото- архимандрита. Ипак, запамћен до дана данашњег као најревноснији пропагатор уније и најсилнији прогонитељ православља био је свака- ко архиепископ у Полоцку, Јосафат Кунцевич. Он је у свом фанатиз- му и бесу против противника уније ишао тако далеко, да им је мртва тела вадио из гробова, јер наводно нису достојна да буду у освећеној земљи. А када је за своја злодела платио главом јер га је побуњени руски народ убио 1623. у Витебску, папа Урбан VIII (1623-1644) га је канонизовао као блаженог, а папа Пије IX (1846-1878) 1865. чак као светитеља.⁴⁰

ЗАКЉУЧАК

Унија у Бресту је, као што видимо, изазвала много пометње у своје

39 А. Ј. Ефименко, *Историја украјинског народа*, 164-167.

40 Ј. Поповић, *Опћа црквена историја*, 526.

време, и на малоруски народ оставила не мали утицај: како позитиван (који је присутан само у почетку), у виду подстрека за развој писмености, књижевности и међусобног уједињавања; тако, још више, негативан у виду насилног спровођења уније што је имало далекосежне последице кроз целу даљњу историју. Чак и после више од 400 година, овај догађај у многоме утиче и на данашње прилике у овој области. Украјина је још увек подељена, чак и међу самим православнима и то на три дела. „Украјинска православна Црква Московске патријаршије“ има око 10.500 парохија. Друга, расколничка, „Украјинска православна Црква Кијевског патријархата“ има око 3.500 парохија.⁴¹ Њу предводи самопроглашени патријарх Филарет Денисенко. И трећа, „Украјинска аутокефална православна Црква“, индиректно је под Цариградском патријаршијом.⁴²

Нигде у Европи, па ни у свету, нема толико унијата као у Украјини, више од пет милиона. То је директна последица уније у Бресту. Поглавар им је Љубомир Хусар. Имају око 3.500 парохија, а уз то у земљи има и осам стотина „правих“ католичких жупа. Унијати или гркокатолици, насилно су уједињени са Московском патријаршијом у Украјини 1946. године, а поново делују легално од 1989. Време *московског ропства* никад нису заборавили. Иако унијати чине десет одсто становништва, иако су им крајеви које насељавају економски најслабије развијени, пребацује им се да желе да интелектуално и културно доминирају земљом.⁴³

Било да су овакве међусобне оптужбе тачне или не, једино што је сигурно, јесте да се и после четири века од склапања уније у Бресту духови још нису смирили и мало има изгледа да ће се то у скорије време и десити.

41 <http://www.pravoslavljje.org.yu/broj/910/tekst/ukrajinska-statistika>

42 http://www.nspm.org.yu/Debate/2004_CP_ukrajina.htm

43 Исто.